

Apriórna nie-logická nutnosť Božieho jestvovania

Ľuboš Rojka SJ

ROJKA, Ľ.: *A Priori Non-Logical Necessity of the Existence of God. Studia Aloisiana*, 2, 2011, 3, s. 5 – 20.

There are several *a priori* principles implied in the traditional theistic arguments for the existence of God, such as the principle of causality or the principle of the impossibility of the infinite regress. In addition, for the *a posteriori* arguments, in order to succeed, some *a priori* knowledge of God is necessary. *A priori* knowledge can be conceptual (analytic) or metaphysical (synthetic). One of the *a priori* metaphysical constituents of the concept of God is the necessity of the existence of God. Moreland and Craig explain what the metaphysical necessity means and Rasmussen illustrates the way from the contingent reality to the necessary being. A deeper analysis proves their position to be reasonable and provides good answers to the raised objections. One of the goals of the article is to clarify the *a priori* and *a posteriori* components of our knowledge of God, and this clarification shows that metaphysical necessity is not identical with the logical necessity. Only the former one should be ascribed to God.

Možnosť apriórneho (od skúsenosti nezávislého) poznania je vo filozofii živo diskutovaná. Poznanie nezávislé od skúsenosti alebo pozorovaní je v istom zmysle istejšie ako skúsenostné (aj keď nie neomylné), a preto vždy priťahovalo pozornosť mysliteľov. Až pri hlbšom skúmaní si človek uvedomí, ako veľa apriórnych poznatkov používa a akú veľkú dôležitosť majú niektoré apriórne princípy. Pri chybnom použití apriórnych poznatkov je možné ľahko vytvárať entity, ktoré v skutočnosti neexistujú. Osobitne citlivá je táto problematika v teizme. Otázkou je, do akej miery je toto poznanie v teizme potrebné a zdôvodniteľné.

Je dôležité krátko objasniť, ako teistické úvahy o Božej prirodzenosti a jestvovaní Boha zapadajú do tradičných filozofických rozlíšení „*a priori* – *a posteriori*“, „analytický – syntetický“ a „nutný – kontingentný“, pretože pomerne radikálna kritika teizmu minulých storočí sa zakladá práve na týchto rozlíšeníach. Po ich spresnení sa ukážu viaceré postoje ako neudržateľné (Hume) a niektoré princípy, ako princíp príčinnosti alebo pojem nutného Bo-

žieho jestvovania, ako kľúčové pre teizmus, s potrebou jasnejšieho zadefinovania a zdôvodnenia.

Tento článok v konečnom dôsledku vyvrcholí v objasnení a zdôvodnení Božej nutnosti. Východiskový rámec je však komplexnejší. Po krátkom (1) priblížení definícií spomínaných filozofických termínov bude nasledovať (2) poukázanie na to, ktoré tézy v argumentoch pre Božie jestvovanie sú *a priori*. (3) Výroky o spôsobe Božieho jestvovania a jeho nutnosti vystúpia do popredia s kľúčovou dôležitosťou, ale pritom nie sú dostatočne zachytiteľné aposteriornými argumentmi. V tomto kontexte sa ukáže, že nie je vhodné chápať Božiu nutnosť ako faktickú, ani ako logickú nutnosť v úzkom zmysle slova, a vyjdú na povrch aj ťažkosti s jej metafyzikálnym vysvetlením. V posledných rokoch bol vypracovaný celkom zmysluplný pojem Božej nutnosti, ktorý, aj keď sa nepriamo opiera o aktuálny svet, je odvodený z apriórnych princípov teórie možných svetov a celkom dobre zapadá do súčasného kresťanského teizmu.

1. Základné definície

Protipóly v rozlíšeníach „*a priori* – *a posteriori*“, „analytický – syntetický“, „nutný – kontingentný“ sa často prelínajú tak, že jeden výrok môže byť *a priori* a zároveň analytický, prípadne aj nutný. Matematika a logika sú napríklad poznateľné *a priori* a keďže sú chápané ako vzťahy medzi myšlienkami (Hume), sú aj analytické a v istom zmysle nutné. Inokedy však výrazy *a priori*, analytický a nutný nie sú ekvivalentné a je potrebné ich odlišovať. Základom ich odlišnosti je fakt, že sa používajú v rozličnom kontexte. Rozlíšenie medzi *a priori* a *a posteriori* je epistemologické a hovorí o spôsobe zdôvodnenia pravdivosti poznatku (výroku). Rozlíšenie analytický a syntetický je sémantické a hovorí o charaktere výroku.¹ Ide pravdepodobne o najmenej jasné rozlíšenie zo všetkých troch. Modalita nutnosť/možnosť (kontingentnosť) je metafyzického charakteru a je zameraná skôr na subjekt výroku ako na výrok ako taký. Metafyzickú nutnosť, o ktorej hovoria niektoré výroky o Bohu, treba odlišovať od (sémantickej) logicky nutnej (alebo možnej) pravdivosti týchto výrokov. Nutná existencia je čosi iné ako nutná pravdivosť výroku o tejto alebo inej existencii.

Rozlíšenie „*a priori* – *a posteriori*“

Apriórne poznanie znamená, že poznanie je nezávislé od skúsenosti (Kant pridáva, že je aj všeobecné a nutné). Základ jeho pravdivosti alebo zdô-

1 Podľa presnejšej definície sémantika je náuka o význame (alebo zmenách významu) slov, slovných spojení, viet, textov a ich vzťahu ku skutočnosti. Sémantika úzko súvisí s ďalšími disciplínami. Semiotika skúma povahu znakov (v logickej sémantike) a tak sémantika v istom zmysle tvorí súčasť semiotiky. Vzťahmi medzi jednotlivými znakmi, znakovými štruktúrami prirodzených a umelých jazykov sa zaoberá syntax. Vzťahmi znakov k ich používateľom sa zaoberá pragmatika.

vodnenia je v čírom myslení a rozume. Naproti tomu zdôvodnenie aposteriórneho poznania závisí od skúsenosti, ktorú máme s týmto svetom, a väčšinou má za svoj objekt vlastnosti aktuálneho sveta. Je potrebné spresniť, že pri apriórnom poznaní ide väčšinou o „silnú“ nezávislosť od skúsenosti, čo znamená, že je nezávislá od ľudskej skúsenosti všeobecne, nielen od doterajšej skúsenosti niektorej konkrétnej osoby. Nevylučuje skúsenosť, ktorú treba na pochopenie pojmu, ani skúsenosť podobnú matematickému alebo logickému dokazovaniu, ani skúsenosť s pamäťou a introspekciou. Tieto skúsenosti môžu tvoriť súčasť apriórneho poznania (presnejšie jeho zadefinovania a pochopenia), ale netvoria súčasť rozumového *zdôvodnenia* pravdivosti, na ktorom toto poznanie stojí. Skúsenosť je skôr podmienkou ako súčasťou apriórneho poznania (zdôvodnenia). Aposteriórne poznanie vytvára rámec pre apriórne poznanie a po tom, ako bolo apriórne poznanie potvrdené, sa stáva súčasťou tohto rámca. Predpokladá sa preto, že apriórne poznanie je konzistentné s aposteriórny-
mi poznatkami.

Výnimočne môže byť skúsenosť podnetom na prehodnotenie apriórneho poznania alebo aj poukázaním na jeho nepravdivosť. Takáto situácia môže nastať najmä vtedy, ak sa dá pravdivosť výroku určiť aj empiricky (aposteriórne), aj apriórne. Prídavná aposteriórna možnosť potvrdenia nemení charakter apriórneho poznania.

Takéto vymedzenie hovorí o tom, čo netvorí súčasť apriórneho poznania. Dôležité je však poznať nejaké kritériá na rozlíšenie pravdivých a nepravdivých apriórnych poznatkov, na čo je potrebné pozitívne vymedzenie tohto pojmu. Nájsť pozitívnu definíciu je však oveľa komplikovanejšie a v tom spočíva aj ťažkosť tohto druhu poznávania. Najčastejšie sa odvoláva na rozumové pochopenie (alebo „pochopte“ – *insight*), cez ktoré uchopíme pravdivosť výroku. K uchopeniu pravdivosti apriórneho výroku alebo poznatku prichádzame spontánne a autenticky (tak, ako sa má) vďaka rozumnosti alebo zodpovednosti, pričom neporušíme ani jednu z epistémických „povinností“. Inými slovami, proces, ktorý sme použili pri formovaní apriórneho poznania, musí byť bezchybný a dôveryhodný. Samozrejme, to predpokladá, že človek má akúsi neempirickú alebo nie-experimentálnu schopnosť formovať svoje poznatky a môže tejto schopnosti dôverovať.

Rozlíšenie „analytický – syntetický“

Jedna z používaných definícií analytického výroku hovorí, že výrok je analytický, ak jeho pravdivosť závisí len od významu použitých slov (logických alebo sémantických pravidiel). Syntetický výrok je taký, ktorý nie je čisto analytický, ale má akýsi vzťah k aktuálnemu alebo aspoň skutočne možnému svetu.

Pravdivý analytický výrok nemusí byť pravdivý len na základe svojej logickej formy. Logické pravdy sú analytické a ich pravdivosť nezávisí od vlastností vecí (obsahu slov), ale len od logickej štruktúry použitých výrokov. „Analytický“ sa chápe tak, že obsahuje všetky logicky pravdivé (alebo nepravdivé) výro-

ky, ale nielen tieto. Pridáva sa informácia o nie-čisto logických vzťahoch a významy použitých slov. Niektorí pridávajú, že výrok je analytický, ak jeho negácia je nekoherentná alebo implikuje iný nekoherentný výrok.

Je zrejmé, že analytické výroky budú zároveň apriórne. Ich pravdivosť nie je podmienená skúsenosťou, ale len logikou a významami slov. Výnimku podľa niektorých tvoria analytické výroky prijaté za pravdivé na základe (aposteriórneho) svedectva. K takýmto situáciám dochádza, keď človek nie je schopný sám uchopiť význam analytického výroku, ale ho prijme od iného. Treba však trvať na tom, že samotný poznatok alebo výrok ostáva apriórny. To, či je možné prísť k danému poznatku aj aposteriórne, je irelevantné pri určovaní jeho apriórneho charakteru. Je dôležité, že nie všetky apriórne výroky sú analytické. Niektoré z nich obsahujú čosi viac ako analýzu pojmov, definícií a ich logických vzťahov. Ako príklad sa uvádza výrok „Ak má teleso povrch zelený, nemôže mať povrch modrý“.

Vzťah apriórnych a analytických výrokov alebo poznatkov možno opísať aj v termínoch modalít. Ak ide o konceptuálnu modalitu, ide o apriórne analytické pravdy, ak ide o metafyzickú modalitu, máme do činenia so syntetickými pravdami *a priori*.²

Rozlíšenie „nutný – kontingentný“

Niekedy sa nutnosť chápe tak, že výrok je nutný, ak je analytický. Pri analytických výrokoch ide o čisto logickú nutnosť alebo nutnosť vyplývajúcu z významov použitých termínov. Stotožnenie nutnosti s analytickosťou by však bolo neadekvátne, pretože nutnosť pravdivosti výroku nemusí mať svoj pôvod len v logickej štruktúre a význame slov. Okrem toho, že nutné výroky nemožno stotožniť s analytickými výrokmí, nemožno ich stotožniť ani s apriórными tvrdeniami. Za nutnú aposteriórnu pravdu sa napríklad pokladá aj to, že „voda je H₂O“ alebo „zlato má protónové číslo 79“. Príkladom kontingentnej (nie nutnej) apriórnej pravdy je napríklad výrok „Medzinárodný prototyp metra v Paríži má dĺžku jeden meter“. Apriórnosť výroku negarantuje jeho nutnosť, pretože dĺžka tyče by sa mohla zmeniť napríklad veľkým prehriatím.³

Rozlíšenie nutnosti a kontingentnosti je metafyzikálne. Ak v metafyzike niečo existuje nutne, existuje to vo všetkých možných svetoch a výrok o tejto existencii je pravdivý vo všetkých možných svetoch. Nemôže existovať taký stav vecí (možný svet), ktorý by zmenil pravdivostnú hodnotu tohto výroku. Ak prav-

2 Porov. TAHKO, Tuomas E.: A New Definition of A Priori Knowledge : In Search of a Modal Basis. In: *Metaphysica*, roč. 9, 2008, č. 2, s. 57–68.

3 Jessica F. Leech ukazuje, ako možno generovať kontingentné apriórne tvrdenia (ak napríklad „existuje aspoň jeden veriaci“) pomocou hyper-dôveryhodnej metódy: „Na základe platnej dedukcie z premís, že niekto verí P, možno prísť k záveru, že P verí, že P.“ (LEECH, Jessica F.: ‘Creationism’ and the Contingent *a priori*. In: *Ratio (new series)*, roč. 23, 2010, s. 170.) Preto ak niekto verí, že existuje aspoň jeden veriaci, potom existuje aspoň jeden veriaci. (Leech nehovorí o „veriacich“ v zmysle veriacich v Boha, ale o jednoduchom presvedčení.)

divostná hodnota výroku o existencii nejakej veci závisí od toho, ktorý možný svet sa berie do úvahy, potom hovoríme o kontingentnej veci alebo existencii. Kripke poukázal na príkladoch nutných aposteriórnych výrokov, že veľkú dôležitosť má v nich indexikál (*indexical*) „aktuálny“. Práve aktualizovateľnosť (na rozdiel od čírej logickej koncipovateľnosti alebo predstaviteľnosti v rámci analytických možností) je rozhodujúca pri posudzovaní, či niektorý z možných svetov je skutočne možný. Množina metafyzicky možných svetov je menšia ako množina logicky koncipovateľných svetov, pričom samozrejme aj tá prvá množina musí byť logicky konzistentná.

Vo všeobecnosti v definícii nutnosti nič neujasňuje prameň alebo pôvod nutnosti. Jej prameňom môže byť čosi v logickej štruktúre výroku, v použitých termínoch, alebo môžu existovať hranice toho, aké vlastnosti alebo vzťahy môžu mať aktuálne existujúce veci. Pojem nutnosti nebude preto známy dovtedy, kým nebudú známe všetky jej možné pramene. Pre ciele tohto článku však postačuje bežne zaužívaná koncepcia logickej nutnosti a metafyzickej nutnosti v termínoch existencie logicky možných a aktualizovateľných svetov. Vrátime sa k nej v súvislosti s Božím jestvovaním.

2. Argumenty pre Božie jestvovanie

Rozlíšenie medzi *a priori* a *a posteriori* je v teizme také dôležité, že sa podľa neho odlišujú dve základné skupiny argumentov pre Božie jestvovanie. Apriórne argumenty vychádzajú z pojmov opisujúcich prirodzenosť Boha a uzavierajú potvrdením jeho jestvovania. V aposteriórnych argumentoch východiskom sú rozličné prvky bežnej ľudskej alebo vedecky analyzovanej skúsenosti a uzavierajú sa potvrdením prvej príčiny alebo dizajnéra. Delenie nezohľadňuje vnútorné princípy použité v argumentoch a zameriava sa skôr na ich východisko. Pri bližšej analýze je zaujímavé, že aposteriórne argumenty obsahujú viac apriórnych téz ako apriórne argumenty.

Argumenty a priori

Najznámejší druh apriórnych argumentov pre Božie jestvovanie tvoria ontologické argumenty. Konkrétne Anzelmov ontologický argument začína pojmom jestvujúcna, „od ktorého nemožno myslieť nič väčšie“. Anzelm tvrdí, že hlbšia analýza tohto pojmu a posúdenie toho, čo je viac (či existovať v mysli a či existovať aj v skutočnosti), ukazuje, že Boh je a že je nutným jestvujúcnom. Ak by nejestvoval v skutočnosti, bolo by možné myslieť čosi väčšie.

Celá argumentácia je jasne *a priori* (jej zdôvodnenie nezávisí od skúsenosti) a ak je tento argument pravdivý, tak je aj syntetický, pretože hovorí o skutočnosti Božieho jestvovania a nie len to, čo tento pojem znamená. Jedine v prípade Božom možno takto postaviť argument, ako syntetický *a priori*. Ak

by argument nebol pravdivý, potom by celá analýza bola len analytická, a my sa učíme, čo znamená alebo neznamená slovo „Boh“ alebo „najväčšie mysliteľné jestvujúcno“. Aj takýto „neúspech“ je užitočný pre teizmus, pretože objasňuje, kto je Boh.

Dôležité je, že Anzelm sa dopracúva k nutnosti Božieho jestvovania, či už ku skutočnej alebo len možnej. Nutnosť má v *Proslogion*, najmä v tretej kapitole, tieto významy: (1) Boh nemôže nejestvovať (jeho podstate nemôže chýbať vlastnosť alebo dokonalosť jestvovania), (2) Boh nemá začiatok ani koniec v čase a (3) Boh nemá časti, z ktorých by sa skladal (Boh je absolútne jednoduchý).⁴

Argumenty a posteriori

Paradoxne v aposteriórnych argumentoch máme apriórnych princípov viac ako v apriórnych argumentoch a z tohto pohľadu sú komplikovanejšie na obhajobu ako ontologické argumenty sv. Anzelma.

Aposteriórne argumenty, ako sú napríklad Tomášove „cesty“, obsahujú (1) princíp príčinnosti, (2) princíp nemožnosti nekonečného regresu (ktorý súvisí s argumentom vychádzajúcim z nemožnosti existencie aktuálneho nekonečna) a dochádzajú k potvrdeniu príčiny sveta, stvoriteľa alebo dizajnéra vesmíru, čo „všetci chápu ako Boha“ (Tomáš). Pri tomto poslednom kroku sa vyžaduje podobné objasnenie ako pri ontologických argumentoch, že nejde o hocikáku príčinu, ani o hocikákeho dostatočne mocného stvoriteľa alebo dostatočne inteligentného dizajnéra, ale o (3) nutne jestvujúceho Boha. Na identifikovanie príčiny alebo stvoriteľa sveta s Bohom je potrebné prídavné zdôvodnenie jeho nutného jestvovania, slobodnej vôle, všemohúcnosti a vševědúcnosti.

Identifikovanie prvej príčiny s Bohom (presnejšie jej zdôvodnenie) je apriórneho charakteru, pretože aposteriórny (postskúsenostný) charakter argumentov, ako sú napríklad súčasné kozmologické alebo teleologické argumenty, nedovoľuje obsiahnuť celý pojem Boha, a to z toho dôvodu, že Boh vo stvorení neexemplifikuje (neaktivuje) svoju neobmedzenú alebo maximálnu moc. On ju exemplifikuje len kontingentne. Preto sa vyžaduje apriórny (napríklad anzelmovský) doplnok o jeho slobodnej vôli, dokonalosti a nutnosti. Treba však upozorniť, že aj napriek tomu, že aposteriórne argumenty si vyžadujú podobný krok, ako je v ontologických argumentoch (objasnenie Božej prirodzenosti a nutnosti), nezávisia od platnosti ontologických argumentov. Ak by sa všetky definície nutného jestvovania prejavili ako nekoherentné, malo by to dosah na závery aposteriórnych argumentov len v takom zmysle, že by sa zmešnil pojem príčiny vesmíru, ale nie aposteriórne potvrdenie jej jestvovania.⁵

4 Niekedy je vhodné odlišovať dva ontologické argumenty – jeden v druhej kapitole a jeden v tretej kapitole *Proslogionu*. Predovšetkým ten druhý predpokladá nutné jestvovanie.

5 Pre úplnosť je dobré uviesť, že niektoré aposteriórne argumenty používajú namiesto princípu príčinnosti iné (apriórne) epistémické princípy, ako napríklad princíp dostatočného dôvodu alebo princíp, že skutoč-

3. Božia nutnosť

Božia nutnosť pripísaná Bohu v Anzelmovom ontologickom argumente nie je vo filozofii zvláštnosťou. V západnej tradícii filozofickej teológie sa už od čias Aristotela Boh chápe ako nutné jestvujúcno (*ens necessarium*). Mení sa len význam tejto nutnosti. Aristotelovská koncepcia nutnosti sa nazýva „faktická“ nutnosť (W. L. Craig) a znamená, že Boh nemôže začať jestvovať alebo ukončiť svoje jestvovanie. Boh jednoducho neustále je. Boha nemožno zničiť, ani sa nemôže rozpadnúť, pretože nie je zložený a od ničoho nezávisí.⁶

Filozofi však chceli povedať o Božom jestvovaní viac, ba chceli Bohu pripísať maximum, čo je možné (koherentne) vypovedať o Bohu ľudským jazykom. Po Anzelmovi sa začal používať pojem logickej nutnosti. Tá znamená, že je logicky nekoncepovateľné, že by Boh nejestvoval. Boh má podstatne a nutne všetky jemu patriace dokonalosti a jestvovanie je jednou z nich. Myšlienka Božieho nejestvovania protirečí Božej podstate, pretože on je už podľa definície prvou príčinou a základom toho, čo existuje. Ak by Boh nebol posledným existenčným základom (*prvou* príčinou) všetkého, čo existuje, potom by nebol Bohom. On je jestvujúcim v tej najvyššej miere, v tom najvlastnejšom zmysle slova. Jednoducho, výrok „Boh nejestvuje“ je nekoherentný, sám osebe protirečivý. Len takto chápaný Boh môže byť vhodným objektom náboženskej úcty.

Tradičná kritika ontologických argumentov je, že ak nejaká vlastnosť teoreticky patrí k pojmu Boha, to ešte nič nehovorí o jeho skutočnom jestvovaní. Podobne ako vzhľadom na Božie poznanie, Boh (ak jestvuje) je nutne vševyvediaci, ale to ešte neznamená, že takým skutočne je. Existencia nutných logických vzťahov medzi vlastnosťami je podmienená skutočným jestvovaním Boha. Ak Boh je, potom musí mať vyššie spomínané vlastnosti a musí jestvovať nutne. Ak Boh nejestvuje, logicky nutné vzťahy medzi pojmami, ktoré opisujú jeho vlastnosti, zostávajú. Ide však o logické vzťahy medzi číro abstraktnými entitami a ich opis je čisto analytickým poznaním.

Preto podobne, ako sa faktická nutnosť prejavila ako príliš slabá na to, aby sme ju pripisovali Bohu, ani logická nutnosť nie je dostatočná na opis Boha. Ostávame pri čisto abstraktných pojmoch, z ktorých nie je jasné, ako ich aplikovať na konkrétne jestvovanie Boha a jeho pôsobenie. Ak Boh jestvuje logicky nutne, ako vysvetliť prechod od logickej, čisto konceptuálnej alebo analytickej nutnosti ku kontingentnému účinku? V ontologických argumentoch tento pre-

nosť je úplne inteligibilná (každá otázka má odpoveď). (B. Lonergan) Pri týchto argumentoch je problém s prvou príčinou alebo úplným vysvetlením podobný. Existujú aj platonistické apriórne argumenty, ktoré vychádzajú z existencie abstraktných objektov existujúcich v každom možnom svete a uzavierajú Božím jestvovaním v každom možnom svete. O týchto sa bude hovoriť v jednej z nasledujúcich častí.

6 Otázkou môže byť, či by sa Boh mohol sám rozhodnúť ukončiť svoje jestvovanie (či by mohol spáchať samovraždu), teda či jeho jestvovanie závisí od jeho vôle, alebo inak povedané, či súčasťou Božej všemohúcnosti je aj možnosť ukončiť vlastné jestvovanie. Táto otázka predpokladá, že Boh jestvuje aspoň v minimálnom čase, a preto definícia nutnosti je taká, že Boh jestvuje v každom čase. Neexistuje čas, kedy by Boh nejestvoval. Ak by bolo v Božej moci ukončiť vlastné jestvovanie, zanikol by tým aj akýkoľvek čas. S takýmito úvahami by samozrejme nesúhlasili tomisticky orientovaní filozofi a teológovia.

chod preklenuje pomerne všeobecná myšlienka, čo je „viac“, ako len jestvovať v mysli. V kozmologických argumentoch sa očakáva konkrétna účinná príčina kontingentných vecí, ktorou nemôže byť logicky nutná abstraktná entita.

Filozofi v posledných desaťročiach rozpracovali metafyzikálny pojem Božej nutnosti v kontexte sémantiky možných svetov. Nutnosť výroku „Boh je“ znamená, že je pravdivý v každom možnom svete. Moreland a Craig hovoria, že „neexistuje nijaký dobrý dôvod pre myslenie, že také existenciálne tvrdenie nemôže byť pravdivé v každom možnom svete“⁷. Na obhajobu metafyzickej nutnosti Boha je však asi potrebné prísnejšie kritérium, nie len poukázanie na to, že nie je dôvod na vylúčenie Boha z možných svetov, alebo že spomínané tvrdenie *môže* byť pravdivé v každom možnom svete, ale že možný svet, v ktorom by nebolo miesta pre Boha, ani nemôže existovať. Inými slovami, aktualizovateľný svet, v ktorom by Boh nejestvoval, nie je koncipovateľný, alebo aspoň takýto svet zostáva nevysvetlený alebo neúplný. Pre také objasnenie je potrebné vstúpiť hlbšie do teórie možných svetov a jasnejšie odlíšiť metafyzickú a logickú nutnosť.

Metafizikálny⁸ pojem nutnosti

Rozlíšenie medzi logickou a metafyzickou nutnosťou/možnosťou vhodne objasňuje Moreland a Craig:

„Operatívna modalita v sémantike možných svetov nie je striktne logická nutnosť/možnosť, ale širšie chápaná nutnosť/možnosť. Pokiaľ ide o prvú [nutnosť/možnosť], neexistuje nijaká logická nemožnosť, striktne hovoriac, vo výroku *Premiér je prvočíslo*; ale nemali by sme preto chcieť povedať, že existuje možný svet, v ktorom je tento výrok pravdivý. Naproti tomu širšie chápaná logická možnosť je zvyčajne formulovaná v termínoch aktualizovateľnosti, a preto je často chápaná ako metafyzická možnosť. Neexistujú jasné kritériá, ktoré môžu byť použité mechanicky na určenie, či výrok je metafyzicky nutný, alebo nemožný. Človek sa musí spoľahnúť na intuíciu alebo koncipovateľnosť. Výroky, ktoré nie sú striktne logicky protirečivé, môžu byť metafyzicky nemožné. Napríklad: *Tento stôl mohol byť zhotovený z ľadu* alebo *Sokrates mohol byť hroch*. Podobne platí, že výroky nemusia byť tautologické (*Ak prší, potom prší*) alebo analytické (*Párne čísla sú deliteľné dvoma*), aby boli metafyzicky nutné; napríklad *Zlato má protónové číslo 79*, *Čokoľvek začína existovať, má príčinu [svojej existencie]*, alebo *Všetko, čo má tvar, má aj veľkosť*. Intuície môžu byť rozdielne pri

7 MORELAND, J. P. – CRAIG, W. L.: *Philosophical Foundations for a Christian Worldview*. Downers Grove (ILL) : IVP Academic, 2003, s. 503.

8 Pojem metafyzikálny je použitý úmyselne na odlíšenie od pojmu metafyzický. Odlíšenie má podobný význam, ako je to v slovenčine pri pojmoch fyzikálny a fyzický. Ten prvý sa dotýka (fyzikálnych alebo metafyzikálnych) teórií, pojmov alebo zákonov (v metafyzike princípov) a ten druhý (fyzickej alebo metafyzickej) skutočnosti.

odlišovaní, či sú niektoré výroky metafyzicky nutné alebo nemožné. Preto vzhľadom na výrok *Boh je fakt*, že jeho negácia nie je protirečivá v nijakom prípade, nedokazuje, že výrok nie je metafyzicky nutný [alebo že je metafyzicky možný].“⁹

Autori predovšetkým poukazujú na dôležitosť možnej aktualizovateľnosti každého metafyzicky možného sveta a na niektoré pravidlá pri odlišovaní logickej a metafyzickej možnosti alebo nemožnosti, ktorá s aktualizovateľnosťou súvisí. Podobne ako pri každom apriórnom poznaní, aj v tomto prípade je rozhodujúce rozumové pochopenie (alebo „pochop“ – *insight*) problematiky, ktoré predpokladá akúsi (autentickú) epistémickú správnosť prístupu.

Niekoľko môže namietat, že výrok „Premiér je prvočíslo“ je logicky nemožný, pretože ak objasníme význam slova „premiér“, z toho logicky nutne vyplýva, že nemôže byť prvočísлом, pretože musí byť človekom. Je potrebná veľká deformácia významu tohto slova, aby niekto mohol zlúčiť prvotnosť ministra s prvočísлом. Avšak svet, v ktorom by sa toto slovo používalo pre prvočíslo, je logicky koncipovateľný. Druhý príklad – „Sokrates mohol byť hroch“ – sa zdá trochu jasnejší. V tomto prípade sú možné teórie o tom, že hroch by mohol mať transplantovaný mozog a do jeho lebky by bol vložený ľudský mozog s jeho ľudským vedomím a potom by bol tento hroch pokrstený menom Sokrates. Otázkou môže byť, či by také čosi bolo fyzicky uskutočniteľné alebo vôbec fyzicky mysliteľné. Máme tu do činenia nielen s analýzou toho, čo sme fyzicky schopní urobiť, ale celkove, čo je fyzicky možné. Treba zdôrazniť, že tak ako v prvom prípade o premiérovi, i v tomto celá úvaha závisí aj od toho, ako definujeme človeka a jeho osobnú identitu. Či by človek vôbec bol človekom, keď má zvieracie telo. Je potrebné najskôr definovať podstatné vlastnosti človeka v každom možnom svete, v ktorom existuje. Predpokladá sa teda metafyzikálne objasnenie podstaty človeka, a tá zostáva rovnaká vo všetkých (aktualizovateľných) možných svetoch, aj keď logicky by bolo azda možné koncipovať človeka aj inak.

Na tomto príklade vidieť, ako sa prelínajú fyzické možnosti s metafyzickými a logickými. Rozlíšenie je ešte zrejmejšie pri výroku „Voda je H_2O “. Prijíma sa, že voda by teoreticky alebo logicky mohla mať aj inú chemickú štruktúru, ale metafyzicky nie. V každom možnom svete, kde existuje voda, voda je H_2O . Bolo by ťažké dokazovať, že logické možnosti aj metafyzické možnosti sú identické a že logicky nie je možné, aby voda mala inú chemickú štruktúru. Neznamená to samozrejme, že metafyzikálna teória môže byť protirečivá, ale len to, že nie každá koherentná teória je metafyzicky alebo fyzicky aktualizovateľná.

Napriek niektorým nejasnostiam s odlišením logickej a metafyzickej nutnosti/možnosti možno odpovedať na jednu z Humových námietok vzhľadom na Božiu nutnosť. Podľa Huma je pojem „nutného jestvovania“ nekoherentný, pretože všetko, čo môže byť koncipované ako existujúce, sa môže tiež koncipovať

9 MORELAND, J. P. – CRAIG, W. L.: *Philosophical Foundations for a Christian Worldview*. Downers Grove (ILL) : IVP Academic, 2003, s. 503.

vať ako neexistujúce. Existencia je jednoducho vždy kontingentná,¹⁰ a preto pojem nutného jestvovania nemožno aplikovať na nijakú skutočnosť. Takáto námietka predpokladá, že logicky koherentná koncipovateľnosť implikuje alebo znamená skutočnú možnosť. Je logicky možné, že Boha niet, preto je to aj skutočne možné.

Základná Humova chyba spočíva v tom, že svoje závery odvodzuje z možnosti čisto logickej koncepcie negácie daného tvrdenia. Moreland a Craig na takýto postoj reagujú: „Výrok *nič neexistuje* nie je logickým protirečením, ale to nedokazuje, že výrok je v širšom zmysle slova logicky [metafyzicky] možný. Ak má niekto dôvody, aby myslel, že metafyzicky nutné jestvujúcno je, potom by bolo logicky chybné [*petitio principii*] odmietnuť tento záver na základe toho, že sa zdá možné, že by nič existovalo.“¹¹

Rasmussen hovorí, že Humov postoj narúša celkový metafyzikálny rámec, s ktorým tu máme do činenia:

„Nutné entity ako stavy alebo vlastnosti sú podstatnými komponentmi takéhoto rámca. Napríklad vezmeme číslo 9 – pri danej ontológii, ktorá zahŕňa nejaké stavy vecí, môžeme povedať, že existencia čísla 9 je *nutná*, pretože by existovalo nezávisle od daného stavu vecí. Všimnite si, ako je tento stav v konflikte s námietkou č. 1 [Humovou námietkou]: Neexistencia deviatky je koncipovateľná, alebo nie. Ak je koncipovateľná, potom koncipovateľnosť neimplikuje nutne možnosť, pretože neexistencia deviatky je napriek tomu [koncipovateľnosti] nemožná. Ak na druhej strane neexistencia deviatky *nie* je koncipovateľná, potom nie je pravda, že každá entita môže byť koncipovateľná ako neexistujúca.“¹²

Logická možnosť negácie nejakého metafyzikálne nutného tvrdenia teda nedokazuje jeho nepravdivosť.

Hume tiež namietal, že nemá zmysel hľadať príčinu celku všetkých kontingentných vecí, pretože ich zjednotenie je len mentálnou abstrakciou, ktorá sa nevzťahuje na konkrétnu skutočnosť. Je pravda, že modálny rámec predpokladá abstraktné stavy vecí a ich celok nie je aktuálny. V danej koncepcii je však dôležité zdôrazniť, že abstraktné stavy vecí v možných svetoch sú aktualizovateľné, ich možnosť je teda skutočná a je možné a zmysluplné ju príčinne vysvetľovať. Celok kontingentných vecí s ich skutočnými (aj keď nie vždy uskutočnenými) možnosťami nie je čírou abstrakciou bez akéhokoľvek vzťahu ku skutočnosti.

Ako však vysvetliť vzťah Boha k možným svetom? Akým spôsobom je v nich Boh prítomný a ako to vieme? Situácia sa komplikuje tým, že Boh by mal jestvovať nielen vo všetkých možných svetoch, ale v každom z nich úplne nezávisle od všetkého ostatného. Boh jestvuje *a se* (sám osebe), nie *ab alio* (vdaka inému). Ako Boh zapadá do tohto metafyzikálneho rámca?

10 Takýto postoj zastával aj Immanuel Kant.

11 MORELAND, J. P. – CRAIG, W. L.: *Philosophical Foundations for a Christian Worldview*, s. 503.

12 RASMUSSEN, J.: From States of Affairs to a Necessary Being. In: *Philosophical Studies*, 2010, s. 196.

Aseita

Božie jestvovanie v každom možnom svete je úplne nezávislé od iných entít a ako prvá príčina nemá nijakú príčinu. Toto teistické tvrdenie sa dostáva do ťažkostí z pohľadu zástancov platonizmu. Podľa nich abstraktné pojmy ako čísla, množiny, výroky, vlastnosti, ktoré existujú v každom možnom svete, sú realitou podobne ako konkrétne objekty (ako v zmyslovej oblasti existujú ľudia alebo stromy). Tieto abstraktné entity alebo objekty existujú mimo času a priestoru, existujú nezapríčinene *a se* (samy osebe) a nutne. Nie je koncipovateľný možný svet bez nich. Existuje nielen nekonečne veľa takýchto entít, ale aj ich nekonečne veľa nekonečien. Príčinná závislosť fyzických objektov od Boha sa týmto spôsobom stáva infinitezimálne zanedbateľnou v porovnaní s existenciou nekonečne mnohých takýchto entít. Dôsledkom takéhoto platonizmu je metafyzický pluralizmus, ktorý je zjavne nekompatibilný s tým, že by jestvovala jediná Božia *aseita*.

Jednou z teistických odpovedí, ktorá modifikuje platonizmus, je, že abstraktné objekty neexistujú *a se*. Abstraktné entity existujú v každom možnom svete (sú nutné), ale sú stvorené podobne, ako sú stvorené iné fyzické veci. Nie sú však stvorené v čase a Boha treba chápať ako *explanatórne* prvotnejšieho ako sú ony.

Existujú dva problémy s takýmto riešením. (1) Ak existencia abstraktných entít je nutná (existujú v každom možnom svete), potom je nezávislá od Božej vôle. Dôvodom je, že pre všetko, čo stvoril Boh a čo je výsledkom jeho kreatívnej slobodnej vôle, musia existovať možné svety, v ktorých tieto entity neexistujú, kde sa Boh pre ich stvorenie nerozhodol. A preto abstraktné entity nezávisia od Božej vôle. (2) Druhým problémom je, že Boh v tomto vysvetlení tvorí aj abstraktné entity, ktoré on sám vlastní. Napríklad vlastnosť byť mocný alebo všemohúci nemôže byť stvorená, ak už prvotne jestvuje v Bohu. Nemožno povedať o Bohu, že tvorí svoje vlastnosti, pretože tie existujú prvotne v Bohu.

Platónsky orientovaní teisti môžu na prvú námietku odpovedať, že Boh nemá slobodu vzhľadom na stvorenie týchto abstraktných entít. Tie jednoducho nepodliehajú jeho vôli. Napríklad možno povedať, že Boh nie je slobodný v tom, aby urobil červenú farbu chuťou, ani v tom, aby $2 + 2 = 5$. Matematické a logické pravdy nepodliehajú Božej vôli a podobne je to aj s vlastnosťami a vzťahmi medzi abstraktnými objektmi. Takéto ohraničenie Božej slobodnej stvoriteľskej činnosti nevňuje do teizmu vážnejšie problémy. Druhá námietka je vážnejšia. Umiernení platonisti môžu odpovedať tak, že Božie vlastnosti majú iný druh existencie ako stvorené vlastnosti a ako pojmy všetkých týchto vlastností. Božie vlastnosti sú v ich konkrétnej existencii príčinne nevysvetliteľné, existujú *a se*. Abstraktné entity reprezentujúce tieto vlastnosti sú explanatórne neskoršie. Ostatné vlastnosti stvoril Boh a sú závislé od Božieho intelektu.

Moreland a Craig hovoria, že väčšina kresťanských teológov neprijala takýto modifikovaný platonizmus, ale skôr sa priklonila k Augustínovmu riešeniu. Augustín nehovorí o samostatnej existencii abstraktných objektov, ale ich chápe ako myšlienky v Božej mysli. Preto neexistujú nezávisle od Boha, ani

mimo Boha. Takýto božský konceptualizmus ponúka odlišné odpovede na dva spomenuté problémy: (1) Božie myšlienky netvoria súčasť stvoreného poriadku, preto ich nutná existencia v Božej mysli nie je nezlučiteľná s Božou slobodnou vôľou. Ak by Boh aj nestvoril nijaký svet, idey existujú v jeho mysli. Nutnosť logiky a matematiky má svoj základ v Božom intelektu, podobne ako v ňom majú svoj základ jeho morálne príkazy. (2) Pojmy, ktoré opisujú Božie vlastnosti, ak sú výsledkom činnosti Božieho intelektu, neexistujú skôr, ako začnú existovať. Konceptualizovaná univerzálna vlastnosť je explanatórne neskoršia ako s ňou súvisiaca konkrétna vlastnosť. Univerzálny pojem je abstrahovaný z konkrétne existujúcej vlastnosti.

Pre ciele tohto článku nie je potrebné vstupovať hlbšie do tejto diskusie. Moreland a Craig hovoria, že ide o „extrémne ťažké a nerozriešené témy“, ale pritom je jasné, že „Boh je jedinečne samojestvujúci a abstraktné entity by mali byť chápané tak, že majú svoj základ v Bohu“¹³. Akokoľvek je teda vysvetlený vzťah abstraktných entít k Božiemu intelektu, abstraktné entity, ak majú príčinu, majú ju v Božom intelektu, ktorý nejakým spôsobom tvorí základ existencie možných svetov. Inými slovami, nech by bol ontologický status možných svetov akýkoľvek (či sú nezávislými abstraktnými entitami alebo myšlienkami v Božej mysli), pri rôznych možnostiach vysvetlenia základu možných svetov v Bohu je vždy možné prísť k ich príčine (Bohu), a preto je v nich aj miesto pre Boha.

Otázkou je, (1) či by mohol existovať úplne prázdny možný svet (a teda či entity v možných svetoch, vrátane Boha, sú skutočne *nutne* existujúce) a (2) či by čosi konkrétne (napríklad hmota) alebo niektoré abstraktné entity v možných svetoch (napríklad prírodné zákony – S. Hawking) mohli existovať *a se* nezávisle od Boha a zároveň, či by nemohli spĺňať úlohu božskej príčiny. Huma sa pýta, že keby aj pojem nutného jestvovania bol koherentný, prečo by ho nebolo možné pripísať hmote? Prečo sa musí pripisovať niečomu, čo presahuje tento svet?

(1) Odpoveď na prvú otázku je pomerne jednoduchá. Na základe toho, ako boli definované možné svety, úplne prázdny možný svet nemôže existovať, lebo by bol neaktualizovateľný. Aktualizovateľné musí byť *niečo* a toto niečo musí mať príčinu svojej vlastnej inteligibility a faktu, že je aktualizovateľné. Ak niekto definuje možné svety v termínoch logických možností, potom je dokazovanie nemožnosti prázdneho sveta oveľa ťažšie. (2) Odpoveď na druhú otázku je komplexnejšia a existuje viacero možných odpovedí. Jednu z nich možno formulovať na základe „ciest“ od možných svetov k nutnému, všemohúcemu a vševediacemu Bohu, ktoré rozpracoval J. Rasmussen.¹⁴ Z Rasmussenových ciest vyplýva, že nijaká iná entita nie je vstave príčinne vysvetliť existenciu kontingentných možných svetov, a preto je vhodné sa ňou zaoberať.

13 MORELAND, J. P. – CRAIG, W. L.: *Philosophical Foundations for a Christian Worldview*, s. 507.

14 Porov. RASMUSSEN, Joshua L.: From a Necessary Being to God. In: www.nd.edu/~jrasmus1/docs/philrel/NecBeingToGod.doc (17. 8. 2011).

Od nutných entít k Bohu

Joshua Rasmussen ako prvý krok navrhuje vysvetliť alebo poukázať na možnú „cestu“ medzi možnými svetmi a konkrétnym nutným jestvujúcim. V druhej etape objasňuje prechod od možných svetov k Bohu, k jeho všemohúcnosti, všvedúčnosti a slobodnej vôli. Vychádza z metafyzikálneho rámca abstraktných „stavov vecí“ (výroky, vlastnosti, množiny), ktoré existujú, aj keď neboli alebo nie sú uskutočnené. Tieto stavy vecí existujú v možných svetoch, ktoré opisujú úplný spôsob, ako by konkrétne veci mohli existovať. Pozostávajú z individuí, ich vlastností a ich vzájomných vzťahov. Spoločne vytvárajú celostný obraz (*gridscape*) možného sveta. Ide teda o možné a aktualizovateľné entity, ktoré neboli aktualizované.

Ako predpoklad Rasmussen uvádza princíp príčinnosti a jednu z axiém modálnej logiky S5. Táto axióma hovorí, že „ak je *možné*, že *P* je nutné, potom je *P* jednoducho nutné“¹⁵. Inými slovami, ak je možné, že *P* jestvuje nutne, potom *P* jestvuje nutne. Princíp príčinnosti formuluje vo veľmi slabej forme: „Každá skupina kontingentných vecí, vlastností alebo vzťahov [*gridscape*] môže byť príčinne vysvetlená.“¹⁶ Existencia príčiny alebo príčinné vysvetlenie, prečo existuje daná skupina (vecí, vlastností, vzťahov), sú metafyzicky možné. Tieto definície a princípy mu postačujú ako východisko k celkovému argumentu.

Na zjednodušenie Rasmussen zavádza *maximálny* stav vecí, označený *M*, z ktorého vyplýva existencia každého kontingentného stavu vecí, ktorý je s ním kompatibilný. Podľa uvedeného princípu príčinnosti *M* môže byť príčinne vysvetlené niečím mimo *M*. Keďže všetky kontingentné stavy kompatibilné s *M* sú už obsiahnuté v *M*, princíp príčinnosti si vyžaduje možnosť existencie niečoho nutného, označeného *N*. Ak je možné, že pre *M* existuje príčinné vysvetlenie, potom je možné, že existuje nutné *N*, ktoré je príčinou *M*. Z axiomy S5 (ak je *možné*, že *P* jestvuje nutne, potom *P* jestvuje nutne) vyplýva, že *N* jestvuje nutne. Toto je prvá etapa Rasmussenovho argumentu, ktorá prechádza od celkového obrazu kontingentných možných svetov k nutnému *N*.

Druhá etapa spočíva v dôkaze typu *ad absurdum*, že *N* je všemohúce. Ak by *N* malo len konečnú moc (existovala by možnosť mať jej viac alebo menej), potom by bolo kontingentné a tvorilo by súčasť daného (maximálneho) *M*. *M* ako celok by nemalo príčinné vysvetlenie, pretože moc *N* má byť príčinou celého *M* a pritom je súčasťou *M*. Na základe princípu príčinnosti môže vysvetlenie existovať, a preto moc jestvujúcna *N* nemôže byť súčasťou *M*, nemôže byť kontingentná. Preto *N* musí byť všemohúce (neobmedzené vo svojej moci, nekonečné). Túto druhú etapu argumentu možno posilniť aj tézou, že neexistuje nijaké ohraničenie komplexnosti možných svetov. Pre každý možný kontingentný ob-

¹⁵ RASMUSSEN, J. L.: From a Necessary Being to God, s. 2.

¹⁶ RASMUSSEN, J. L.: From a Necessary Being to God, s. 2.

raz existuje iný, ktorý je komplexnejší, a preto je aj ťažšie ho zapríčiniť. *N* by malo byť schopné zapríčiniť všetky z nich, a preto musí byť vo svojej moci neobmedzené. Ak moc *N* nie je ničím obmedzená, potom je *N* všemohúce.

Rozdiel v porovnaní s tradičným argumentom z kontingentnosti je v tom, že Rasmussen berie do úvahy nielen aktuálny svet, z ktorého priamo nevyplýva, že príčina sveta je všemohúca, ale aj všetky možné svety, čo mu umožňuje spojiť kontingentnosť so všemohúcnosťou.

Ešte dôležitejšia je Rasmussenova „cesta“ k téze, že *N* je aj volitívnym konateľom. Filozofi zvyčajne prichádzajú k slobodnej vôli *N*, pretože ak by *N* nebolo slobodne činné, všetky účinky by museli vyplývať z jeho nutnej podstaty. Za tým je presvedčenie, že slobodná činnosť nie je nutná (vynútená, determinovaná niečím iným), ale je prostredníkom medzi nutným jestvovaním a kontingentným svetom aktuálnych a možných entít. V súčasnej filozofii je častý postoj, že príčina nemusí byť dostatočnou príčinou (nemusí nutne determinovať účinok), stačí, ak príčina alebo príčiny určujú (determinujú) isté pravdepodobnosti, že nastane účinok. Takýto postoj čiastočne oslabuje tradičné presvedčenie o potrebe slobodnej vôle ako prostredníka medzi nutným a kontingentným. Rasmussenov argument ho obchádza.

Samotný argument je takýto: Ak by *N* nebolo osobným konateľom, stav vecí v možnom svete musí zapríčiniť nejaká vlastnosť jestvujúca *N* alebo viacero vlastností spolu s nejakými zákonitostami. Účinok je teda určený deterministicky alebo nedeterministicky (pravdepodobnostne) vlastnosťami *N*. Ide o pravdepodobnosť stanovujúcu (PS) vlastnosť alebo vlastnosti jestvujúca *N*. Existujú dve možnosti: (1) PS vlastnosť nie je súčasťou podstaty *N* a je kontingentná. V tomto prípade neexistuje príčinné vysvetlenie kontingentných stavov možných vecí *M*, len sme pridali ďalší kontingentný stav. (2) Ak *N* obsahuje PS vlastnosť podstatne, dostávame absurdnosť, pretože PS vlastnosť je stupňovateľná. Vždy možno zapríčiniť pravdepodobné veci tak, že ich pravdepodobnosť je o čosi vyššia alebo nižšia. Preto PS vlastnosť nemôže tvoriť súčasť podstaty *N* a nutne jestvujúce *N* nemôže mať nijakú stupňovateľnú vlastnosť stanovujúcu pravdepodobnosť. Ak *N* zapríčiňuje nejaký účinok, nemôže to byť z dôvodu *čím je*, ale z dôvodu, *ako je činný* alebo *ako sa rozhodne* byť činný. Ide o jediné akceptovateľné vysvetlenie.

Je dobré pridať, že ak je *N* osobným konateľom, potom je veľmi pravdepodobné, že bude mať akési poznanie. Ak by malo len akési obmedzené poznanie, potom je toto poznanie kontingentné, pretože ho môže byť o čosi viac alebo menej. Ak je kontingentné, existuje možnosť jeho príčinného vysvetlenia a týmto vysvetlením nemôže byť samotné *N* (išlo by o cirkulárne vysvetlenie), ani možné svety (pretože poznanie *N* má byť súčasťou príčinného vysvetlenia obrazu možných svetov). Poznanie *N* by teda nemalo príčinné vysvetlenie, čo protirečí princípu príčinnosti. Preto poznanie *N* musí byť neobmedzené. Inak povedané, *N* je vševediace.

Za daných minimálnych predpokladov Rasmussenove cesty poukazujú na to, že príčinou možných svetov je nutne jestvujúce *N*, ktoré má slobodnú vôľu a je všemohúce a vševediace. V tomto článku nejde natoľko o ich obranu,

ani o ich podrobné rozpracovanie, ale skôr o poukázanie na to, ako je možné vysvetliť prechod od možných svetov k Božím atribútom a ako celá táto teistická teória zapadá do celkového rámca apriórneho a aposteriórneho poznania.

Záver

Poznanie Božej prirodzenosti a jeho jestvovania obsahuje viaceré apriórne prvky. Z aposteriórnych argumentov vyplýva, že je potrebná prvá príčina kontingentného sveta. Stvoriteľ je príčinou existencie sveta a poriadku v aktuálnom svete. Otázkou zostáva, či ide o kresťansky chápaného Boha ako všemohúcej a vševediacej osoby. Zdá sa, že z aposteriórnych argumentov to priamo nevyplýva. Naznačuje to už Tomáš Akvinský, keď hovorí, že prvá príčina je to, čo „všetci chápu ako Boha“. K aposteriórny argumentom treba pridať niektoré apriórne poznatky, aby sme mohli hovoriť o Bohu. Apriórne poznanie môže byť konceptuálne (analytické) alebo metafyzikálne (syntetické). Konceptuálna analýza je dôležitá, pretože objasňuje nutné Božie vlastnosti (všemohúcnosť, vševědúcnosť, slobodnú vôľu). Na jej stotožnenie s prvou príčinou z aposteriórnych argumentov je potrebné metafyzikálne (príčinné) vysvetlenie, ktoré je vo svojej podstate apriórne (je zdôvodnené *a priori*), ale predpokladá aposteriórny rámec aktuálneho sveta (ako každé apriórne syntetické poznanie).

Na „cestu“ od aktuálneho sveta k Božím atribútom možno použiť pojem možných svetov, ktoré nie sú uskutočnenými, ale len aktualizovateľnými alebo uskutočniteľnými možnosťami. K Božiemu nutnému jestvovaniu, jeho vôli, všemohúcnosti a vševědúcnosti sa možno dopracovať na základe práve týchto možných svetov. Východiskom je princíp príčinnosti (každá skupina kontingentných vecí môže byť príčinne vysvetlená) a modálna logika (S5). Celok kontingentných možných svetov je možné vysvetliť postuláciou nutného jestvujúcna. Ak je také čosi možné, potom možno dedukovať, že takéto nutné jestvujúcno skutočne jestvuje. Jeho poznanie a moc nemôžu byť kontingentné a preto nutné jestvujúcno musí byť všemohúce a vševědiace. Prechod od nutnosti ku kontingentnosti zaručuje jeho slobodná vôľa. Preto je na mieste hovoriť o osobnom Bohu, ako ho chápu teisti. Takto koncipovaný Boh nie je logicky nutnou príčinou v tom zmysle, že by bol príčinou všetkých logicky možných svetov. Nie všetky logické možnosti sú aktualizovateľné. Takýto záver je v zhode s tradičným teizmom, podľa ktorého Boh pozná a tvorí všetko, čo aktuálne existuje alebo môže existovať (nie čisto abstraktné entity).

Použitá literatúra

CASULLO, Albert: A Priori Knowledge. In: MOSER, Paul K. (ed.): *The Oxford Handbook of Epistemology*. Oxford : Oxford University Press, 2002, s. 95–143.

- DAVIDSON, Matthew: God and Other Necessary Beings. In: EDWARD, N. Zalta (ed.): *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. 2008. In: <http://plato.stanford.edu/archives/fall2008/entries/god-necessary-being/> (2. 9. 2011).
- HANRAHAN, Rebecca: Getting God out of Our (Modal) Business. In: *Sophia*, 48, 2009, s. 379–391.
- KELLY, Charles J.: God's Knowledge of the Necessary. In: *International Journal for Philosophy of Religion*, roč. 20, 1986, č. 2/3, s. 131–145.
- KIRKPATRICK, Frank G.: Is the Notion of a Divine Basic Act a Necessary and Sufficient Way of Talking about God's Action in the World? In: *Religious Studies*, 30, 1994, s. 181–192.
- LEECH, Jessica F.: 'Creationism' and the Contingent *a priori*. In: *Ratio (new series)*, roč. 23, (2. 6.) 2010, s. 168–183.
- MALMGREN, Anna-Sara: Is There A Priori Knowledge by Testimony? In: *Philosophical Review*, roč. 115, 2006, č. 2, s. 199–241.
- MORELAND, J. P. – CRAIG, W. L.: *Philosophical Foundations for a Christian Worldview*. Downers Grove (ILL) : IVP Academic, 2003.
- RASMUSSEN, Joshua L.: From a Necessary Being to God. In: www.nd.edu/~jrasmus1/docs/philrel/NecBeingToGod.doc (17. 8. 2011).
- RASMUSSEN, Joshua L.: From States of Affairs to a Necessary Being. In: *Philosophical Studies*, 2010, s. 183–200.
- RONALD, Laura S.: God, Necessary Exemplification, and the Synthetic/Analytic. In: *International Journal for Philosophy of Religion*, roč. 4, 1973, č. 2, s. 119–127.
- SLOMAN, Aaron: „Necessary“, „A priori“ and „Analytic“. In: *Analysis*, roč. 26, 1965, č. 1, s. 12–16.
- TAHKO, Tuomas E.: A New Definition of A Priori Knowledge : In Search of a Modal Basis. In: *Metaphysica*, roč. 9, 2008, č. 2, s. 57–68.

doc. Ing. Luboš Rojka SJ, PhD.
Teologická fakulta Trnavskej univerzity
Kostolná 1, P. O. Box 173
814 99 Bratislava
e-mail: lubosrojka@gmail.com